

ПОДСТИЦАЊЕ УНАПРЕЂЕЊА АГРОБИЗНИСА И ЗАПОСЛЕНОСТИ У РУРАЛНИМ СРЕДИНАМА

Н. Новковић¹

Абстракт: У раду је спроведена анализа кретања запошљавања у пољопривреди и прерађивачкој индустрији Војводине. Посебно су анализирана кретања запослености на сељачким газдинствима, а посебно у пољопривредним предузећима. Према пописима становништва из 1991. и 2002. године, број активног пољопривредног становништва смањен је за 16,10% (са 149.583 на 125.506), а удео активног пољопривредног становништва у укупном активном за 20,35%. Број запослених радника у пољопривредним предузећима у Војводини смањен је са 46.238 у 2001, на 41.399 у 2004, односно на 35.989 (стање на дан 31.03.2006).

Могућности заустављања ових негативних токова у пољопривреди налазе се у следећем: Интензивирању пољопривредне производње (наводњавању, развоју повртарства, сточарства, воћарства и виноградарства) и развоју малих и средњих предузећа у агробизнису.

У оба случаја неопходно је створити одговарајуће услове и подстицајне мере за њихов развој. У првом случају, за развој пољопривреде у Војводини неопходно је: развити прехрамбену индустрију (повећати тржиште); стимулисати изградњу и коришћење система за наводњавање; стимулисати инвестирање у рурална подручја; уредити земљишни фонд (комасација).

Сем наведених мера, за развој агробизниса у руралним подручјима Војводине неопходно је и: уредити инфраструктуру (путеви, водовод, канализација, телекомуникационе везе); развити институције за развој малог бизниса; спроводити перманентну едукацију; пореском политиком и политиком запошљавања фаворизовати развој малих и средњих предузећа у руралним срединама.

¹ Др Небојша Новковић, редовни професор, Пољопривредни факултет, Нови Сад

Савремена пољопривредна производња је мултифункционална, што значи да се пољопривредни ресурси не корисне за производњу хране, већ и за друге намене (производњу енергије, лековито биље, лов, риболов, туризам итд.)

Кључне речи: развој, агробизнис, запошљавање

1. Увод

Предмет истраживања у овом раду су могућности развоја агробизниса и запошљавања у руралним подручјима. Основна хипотеза на којој се базира ово истраживање је да само привредни развој руралних подручја омогућава развој запослености.

Циљ истраживања је да се, на основу квантитативне и квалитативне анализе запослености, постојећих привредних услова и достигнутог нивоа привредног развоја, дефинишу услови и подстицајне мере за унапређење агробизниса у руралним срединама.

Да би се остварио циљ истраживања у овом раду било је неопходно спровести:

- Анализу кретања запослености у пољопривреди и то посебно на сељачким газдинствима и посебно у пољопривредним предузећима и задругама,
- Реалне могућности запошљавања кроз развој агробизниса и
- Дефинисање потребних услова и подстицајних мера за развој агробизниса.

2. Анализа запослености

Анализа кретања запошљавања у пољопривреди посебно је спроведена за сељачка газдинства а посебно за пољопривредна предузећа и прехрамбену индустрију у Војводини. Кретање пољопривредног становништва, према пописима становништва из 1991. и 2002. године приказано је у табели 1.

Табела 1. Промене пољопривредног становништва Војводине
Table 1. Changes in Agricultural population of Vojvodina Region

Категорија	1991.	2002.	Индекс	% промене
Пољопривредно становништво	269.438	215.147	79,85	-2,02
Активно становништво	149.583	125.506	83,9	-1,58
Удео активног у пољопривредном становништву	55,52	58,33	105,06	0,45
Удео активног пољ. у укупном активном становништву	17,2	13,7	79,65	-2,05
Удео пољопривредног у укупном становништву	13,7	8,6	62,77	-4,14

На основу података из табеле 1 може се видети да је пољопривредно становништво у периоду између два пописа становника смањено за преко 1/5. Активно становништво нешто је спорије смањивано, тако да се повећао удео активног становништва у укупном пољопривредном становништву Војводине. Такође, приметно је и смањење удела активног пољопривредног становништва у укупном активном становништву Војводине, тако да је проценат учешћа опао испод 14%.

Смањен је и удео укупног пољопривредног становништва у укупном становништву Војводине на испод 9%. За очекивати је да ће се ове тенденције наставити и у наредном дугорочном периоду.

Промене броја запослених радника у пољопривредним предузећима и земљорадничким задругама у Војводини у периоду 2001-2006. година приказане су у табели 2.

Табела 2. Промене броја запослених радника у пољопривредним предузећима и задругама у Војводини

Table 2. Change of Agricultural Workers in Voivodina Region.

	Сектори		
	Укупно	Пољопривреда	Рибарство
	Број		
2001.	404.872	46.238	625
2002.	382.236	44.073	604
2003.	361.527	40.563	571
2004.	407.842	413.239	871
2006.*	530.279	35.989	802
	%		
2001.	100	11,4	0,2
2002.	100	11,5	0,2
2003.	100	11,2	0,2
2004.	100	10,2	0,2
2006.*	100	6,79	0,2

* Стање 31.03.2006.

У посматраном периоду број радника у предузећима у пољопривреди смањен је за преко 10.000 радника, односно мањи је за 22% и учешће запослених радника у пољопривреди у укупном броју запослених смањено је са 11,4 на 6,79%.

Услед незавршеног процеса приватизације пољопривредних предузећа и њиховог спорог развоја, реално је очекивати да ће се у наредних неколико година и даље смањивати број запослених у пољопривредном предузећима.

Интересантне су тенденције запошљавања у прехранбеној индустрији у Србији и Војводини у периоду 1998-2003 (табела 3).

У посматраном периоду, број запослених у производњи прехранбених производа и производњи шећера показује тенденцију смањивања и у Србији и у Војводини, док је повећан број запослених у

производњи кондиторских производа, нарочито у Војводини. Ова делатност је једна од ретких у привреди која бележи повећање броја запослених. Ове тенденције су позитивне и охрабрујуће и за очекивати је и у будућности да ће се са развојем агробизниса повећати запосленост у вишим фазама прераде пољопривредних производа.

Табела 3. Запосленост у прехранбеној индустрији, индустрији шећера и кондиторској индустрији Србије у периоду од 1998. до 2003. године
Table 3. Numer of of Workers in Food Industry, suigar factories and Conditory Industry in the Period 1998-2003.

Делатност	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Србија*						
Производња прехранбених производа	82.997	79.016	77.891	64.548	62.428	57.969
Производња шећера	5.480	5.225	4.783	4.661	4.212	3.734
Производња кондиторских производа	9.071	9.149	9.469	9.114	9.706	9.552
Централна Србија						
Производња прехранбених производа	41.099	41.035	39.586	32.397	31.473	28.555
Производња шећера	1.288	1.286	1.133	808	646	580
Производња кондиторских производа	6.808	7.034	7.305	6.531	7.117	6.912
Војводина						
Производња прехранбених производа	39.260	37.981	38.305	32.151	30.955	29.414
Производња шећера	4.192	3.939	3.650	3.853	3.565	3.154
Производња кондиторских производа	2.263	2.115	2.164	2.583	2.589	2.641

* Без Косова и Метохије

Извор: Стојановић, В. (2005), стр. 40

3. Повећање запослености – могућности развоја агробизниса

Могућности заустављања негативних токова запошљавања у пољопривреди налазе се у њеном развоју. Када су у питању сељачка газдинства, њихов развој и могућности повећаног запошљавања леже у:

- Интензивирању пољопривредне производње и
- развоју малих и средњих предузећа у агробизнису

Основа за интензивирање пољопривредне производње у Војводини лежи у повећању површина у наводњавању, што треба да подстакне и интензивирање структуре производње, односно повећање површина под повртарским биљем, воћњацима и виноградима и крмним биљем, што је предуслов за развој сточарства. Интензивирање, како појединих линија производње, тако и структуре производње и концентрације сточног фонда могуће је до нивоа „одрживог развоја пољопривреде“, односно до нивоа оптималне концентрације сточарства и производње стајњака.

Сељачка газдинства малих капацитета, да би опстала, неопходно је да се преоријентишу на виши степен финализације сопствене производње, оснивањем и развојем малих и средњих предузећа у агробизнису. Могућности развоја малих и средњих предузећа у агробизнису Војводине налазе се у производњи инпута за пољопривреду (радна одела, алати, амбалажа итд.), производњи енергије (уље уљане репице, електрична енергија из ветра), прерада лековитог биља (чајеви), производња сувенира, туристичке услуге, лов, риболов, угоститељство.

У сфери прехранбене индустрије у Војводини, сем развоја капацитета и повећања степена њиховог коришћења (што је ограничено могућностима пласмана), значајан је развој технологија и увођење система квалитета и стандардизације.

4. Услови и подстицајне мере развоја агробизниса у руралним подручјима

Најзначајнији услови и подстицајне мере за развој агробизниса у руралним подручјима Војводине су:

- Стимулација изградње и коришћења система за наводњавање,
- Стимулација и повећање инвестирања у рурална подручја,
- Уређење и рационално коришћење земљишног фонда,
- Уређење инфраструктуре и развој установа у руралним подручјима,

- Државне инвестиције у развој предузећа у селима,
- Развој институција за развој малог агробизниса и предузетништва,
- Едукација руралног становништва,
- Развој задругарства и саветодавства.

И поред изузетних водних ресурса у Војводини, њихов степен искоришћености је изузетно мали. Један (по мишљењу аутора) од најзначајнијих разлога за њихово минимално коришћење лежи у економским условима за њихову експлоатацију.

Услуге јавног предузећа за водопривреду су непримерено скупе за пољопривреду, у односу на квалитет који јој пружају. И поред изграђености примарне каналске мреже, експлоатација водних ресурса за потребе пољопривреде је симболична. Републички и покрајински фондови за развој пољопривреде требало би значајнија кредитна средства, под повољним условима да усмере у набавку опреме и системе за наводњавање, фискална политика требало би да пореским ослобађењима стимулише газдинства која користе системе за наводњавање, а из аграрног буџета требало би и регресирати услуге водопривредних предузећа газдинствима која користе водне ресурсе за наводњавање.

Стимулативне мере, које би побољшале инвестирање у рурална подручја биле би ослобађање или смањењем доприноса за запошљавање у руралним срединама, повољнија пореска и кредитна политика, финансијски подстицаји развоја агробизниса од стране државе, републике и локалне самоуправе.

Уређење земљишног ресурса и рационално коришћење земљишног фонда је у данашње време један од најважнијих проблема пољопривреде Војводине. Изопштавање државног земљишта из пољопривредних предузећа у процесу приватизације, недоношење Закона о реституцији државног земљишта по општинама изазвали су велике проблеме и штете по пољопривреду.

Ублажавање негативних последица, нестручних, политичких и краткотрајних интереса државних институција, како на нивоу Министарства пољопривреде, тако и локалне самоуправе могуће је на следећи начин. С обзиром да се овај проблем углавном односи на Војводину, на нивоу Покрајине потребно је направити биланс државног земљишта и биланс државног земљишта које потражују бивши власници. Потребно је, затим формирати стручно тело које би управљало државним земљиштем, али тако што би приоритет дало дугорочним интересима пољопривреде, уз уважавање законских права сукцесорима. То превентивно значи, да би било потребно

спровести неки вид комасације пољопривредног земљишта по општинама Војводине. Државно земљиште могло би се користити на различите начине (имајући у виду интересе пољопривреде):

- Вратити парцеле ранијим власницима у складу са законом,
- Вратити им парцеле које не би угрозиле комасационо земљиште.
- Исплатити ранијим власницима правничку надокнаду за незаконито узето земљиште,
- Дати државно земљиште као докапитализовану вредност државе пољопривредним предузећима и
- Формирати државна предузећа од државног земљишта у циљу повећања запошљавања, развоја експерименталног и научног рада и пољопривредног саветодавства.

Дугорочно посматрано, ефекти овакве државне политике према пољопривредном земљишту били су неправедно већи од краткорочног „рангирања“ овог привредног ресурса и политичких и економских интереса локалне самоуправе.

Пољопривредно земљиште, као државни ресурс треба да представља основу за приоритете у Државном инвестиционом плану Србије. То значи да би Србија, као што улаже у развој планинарског туризма, инвестирањем у жичаре и уређење терена за скијање, требало да улаже у оптимално коришћење свог пољопривредног земљишта, кроз развој пољопривредних предузећа, експерименталних станица, научних института, туристичких атракција и других, профитабилних начина мултифункционалног коришћења пољопривредног земљишта.

Посебну улогу у развоју малог бизниса и предузетништва свуда у свету имају институције. Када је у питању агробизнис значајне инвестиције су технолошки проблеми, гаранцијски фондови и саветодавне институције за развој агробизниса.

Привредни развој руралних подручја мора бити праћен општим друштвеним развојем, односно општом едукацијом руралног становништва и едукацијом у техничком, технолошком, образовном, културном, еколошком, и не на последњем месту, економском смислу.

За опстанак и развој сељачких газдинстава од посебног су значаја даљи развој задругарства и пољопривредног саветодавства, врста, као установе која у интересу пољопривреде треба да усклади циљеве државе и циљеве сељака и буде институција за имплементацију аграрне политике.

5. Закључак – мултифункционалност пољопривреде

Као закључак ових истраживања намеће се потреба за мултифункционалним развојем пољопривреде. Мултифункционалност пољопривреде подразумева коришћење ресурса пољопривреде не само за производњу хране, већ и за друге намене које воде уже привредном развоју, односно за производњу енергије, услуге у сфери туризма, угоститељства, здравства, риболова, лова....

Да би то било реализовано, неопходна је активна политка државних институција у интересу развоја аграра (а не политичких интереса и краткорочних циљева). Активна дугорочна аграрна политка подразумева формулисање концепта развоја пољопривреде (мултифункционални одрживи развој), развој институција, законодавства, субвенција и инвестиција у пољопривредне ресурсе.

Активна аграрна политка развоја пољопривредних ресурса и агробизниса мора бити праћена адекватним образовањем пољопривредних произвођача и предузетништва и развојем институција.

Литература

1. Новковић, Н., Шомођи, Ш. (2001): Организација у пољопривреди, Пољопривредни факултет, Нови Сад
2. Новковић, Н. (2003) Правци развоја малог бизниса у агропривреди Војводине, Економика предузећа 3-4, Савез економиста Србије, Београд, 128-132
3. Новковић, Н. (2003) Програм привредног развоја АП Војводине (П Д ЕО ЕКОНОМИЈА – АГРОКОМПЛЕКС (94-102), Елаборат, Извршно веће АП Војводине, Нови Сад, 230стр
4. Стојановић, В. (2005): Могућности унапређења кондиторске индустрије Србије, докторске дисертација, Пољопривредни факултет, Нови Сад

Примљено: 14.03.2007.

Одобрено: 30.03.2007.

UDC: 631.153:711.3

**CONDITIONS AND POSSIBILITIES FOR INCREASNG THE
AGRIBUSINESS IN RURAL AREAS**

Nebojsa Novkovic, Ph.D.

Faculty of Agriculture, Novi Sad

Abstrakt

In this paper, the movement of employs in Vojvodina agriculture and food industry was analysed. The negative trends in employment can be stoped by develop of agriculture and food industry. Possibilities for devevelopment are: Intensfication of agricultural production to the “ecology acceptable” level, and development of S.M.E.

Conditions and mesures for that are:

- Development of infrasructure,
- Regulation of land fond (especiali state land),
- Development of institution of S.M.E. in a rural areas.
- Permantly education, and
- Multy-functionaly usage of agricultura resources.

Key words: development, agribusiness, emplyment

Author's address:

Nebojsa Novkovic, Ph.D.¹
Poljoprivredni fakultet
Trg D. Obradovica 8,
Novi Sad, Srbija
E- mail: nesann@polj.ns.ac.yu